

A média befolyása a kockázatok értelmezésére

Az OTKA 73032 sz. posztdoktori kutatás zárójelentése

Bevezetés: Áttekintés a kutatás témájáról, menetéről, társadalmi jelentőségéről és eredményességéről

A kutatás kiindulópontja a média hatás problematikájához kapcsolódik: hogyan befolyásolja a média a lakossági kockázatpercepciót? Munkatervemben támadtam azokat az elméleti megközelítéseket, amelyek szerint nem érdemes a média hatás kérdéskörét vizsgálni, mert bármely témakörben a média pusztán elenyésző hatást gyakorolhat az emberek értelmezéseire. A kutatás során végig az izgatott, hogyan jelentkezik egyes témák esetében a médiahatás. Az eredeti tervekhez képest ígéretesnek látszott leszűkíteni a vizsgált kérdésköröket az egyes biotechnológiákhoz kapcsolódó kockázatokra (ezt a módosítást korábbi részjelentéseimben jeleztem, indokait ott részletesen kifejtettem és a módosítás elfogadásra került a SZD zsűri által). A téma leszűkítése lehetőséget adott arra, hogy elmélyedjek ezeken a területeken belül a média és a közönség viszonyának elemzésében. Míg Európa több országában a SIS („*Science in Society*”) témakörében számos írás születik szociológusok tollából, addig itthon elenyésző a témával foglalkozó írások száma. A nemzetközi szinten a társadalomtudományoknak ez egy dinamikusan fejlődő, izgalmas területe. Az Európai Bizottság álláspontja szerint is lényeges a természettudományos kutatások és technológiák társadalmi dimenzióinak vizsgálata. Fontos a lakosság álláspontját már a kutatási policyk kidolgozásakor (EC 2009) figyelembe venni. Az egyes technológiákkal, tudományos eredményekkel kapcsolatos lakossági álláspontok megismerése a döntéshozók és a stake holderek számára hasznos információval szolgálhat.

A kutatás során az összejtudatásokhoz, összejtkezelésekhez; valamint a génmódosított növényekhez kapcsolódó kockázatok média megjelenésére és lakossági percepciójára fókuszáltam. Amellett, hogy a fő hangsúly a kockázatok vizsgálatán volt, az elemzések során egyéb szempontokat is vizsgáltam a biotechnológiai témákkal kapcsolatban. A médiaelemzés relevanciáját indokolta, hogy a magyar lakosság nagy részének a biotechnológiák kérdésében a média potenciálisan a legfőbb információforrás.

A két vizsgált biotechnológia relevanciáját mutatja, hogy mindkét technológia és hatásai jelen vannak a világ sok országában és Magyarországon is - tehát potenciálisan sok ember életét befolyásolják (Magyarországon folynak összejtudatások és kezelések, illetve a boltokban kapható élelmiszerek egy részében van génmódosított komponens). Számos országban viták övezik ezeket a biotechnológiákat.

A kutatási stratégia eredményességét jelzik a kutatási eredményekről rangos nemzetközi, társadalomtudományi folyóiratokban megjelent cikkek, amelyek a társadalomtudományokon belül magas impakt faktorral rendelkeznek. A kutatási eredményekről eddig hat cikket írtam. Három cikk jelent meg eddig ezek közül külföldön: egy a Science Communication-ben - a lap 2011-es impakt faktora 2.077 -, illetve két írás a New Genetics & Society-ben, amelynek 2011-es impakt faktora 1.027. Egy cikk Magyarországon jelent meg (Médiakutatóban), egy további cikk elfogadásra került és megjelenés alatt van hazai társadalomtudományi folyóiratban, valamint egy rangos nemzetközi folyóiratnál elbírálás alatt van a hatodik cikk. Ezen felül a kutatás fókuszcsoporthoz kapcsolódóan is több írásom jelent meg hazánkban és külföldön is. A kutatást kiemelkedőként értékelvén, a Magyar Tudományos Akadémia azt Bólyai Emlékplak kitüntetéssel díjazta, a még tavaly külföldön megjelent cikkeimet az ISC Alapítvány kiemelt publikációs ösztöndíjjal jutalmazta. A kutatás eredményeit (hazai és külföldi) konferenciákon ismertettem.

Posztdoktori OTKA kutatásom eredeti munkatervében csak fókuszcsoporthoz szerepeltek, mint vizsgálati módszer. Ezt azonban a kutatás során hasznosnak láttam kiegészíteni más módszerekkel. Így az eredetileg vállalt 16 fókuszcsoporthoz felül szisztematikus médiaelemzéseket is készítettem. A médiaelemzések elkészítése hozzájárult a médiahatás vizsgálatához (így lehetővé vált annak elemzése, hogy a fókuszcsoporthoz a média reprezentáció mely elemei jelentkeznek). A médiaelemzéseken felül háttér tanulmányok is készültek a vizsgált biotechnológiák magyarországi helyzetéről. Bár posztdoktori OTKA kutatás esetében a kutató egyedül pályázik, fontosnak tartottam a projekt kivitelezése során, hogy egyetemi hallgatókat és Ph.D. hallgatókat is bevonjak a munkába, hogy tapasztalatot szerezzenek a szociológiai kutatások terén. Így a háttér tanulmányok elkészítésében, a médiatartalmak leködolásában graduális és Ph.D. hallgatók is részt vettek (Bauer Zsófia, Gergely Júlia, Nagy Zita Ph.D. hallgatók; Honfi Júlia, Márkus Marcell, Cseri Zsófia Melinda egyetemi hallgatók). A fókuszcsoporthoz további graduális hallgatók segédkeztek. Szakdolgozatok is születettek a kutatás témaköréhez kapcsolódóan, valamint közös publikációk a Ph.D. hallgatókkal.

A főbb kutatási kérdések és célok, a kutatás újdonsága

A feltáró kutatás az alábbi kérdéseket vizsgálta Magyarországon:

1. Hogyan értelmezik a laikus közönség tagjai a vizsgált biotechnológiákat (öszejtkutatás/terápia; génmódosított növények), ezek előnyeit és kockázatait csoportos beszélgetések során?
2. Milyen hírközlési keretekben (frames) mutatja be a média ezeket a kérdésköröket? Ezekben hogyan jelentkeznek a kockázatok?
3. Melyek a különbségek és hasonlóságok a laikus közönség értelmezésében a média keretezéshez képest? Mik lehetnek az okai az eltéréseknek és a hasonlóságoknak?
4. Mi a média szerepe abban, ahogy a kérdéskört a laikusok a beszélgetéseik során értelmezik? Hogyan használják a médiatartalmat erőforrásként?

Számos nyugati országban nagy médiafigyelem övezte az öszejtkutatás és génmódosítás körüli vitákat. Több külföldi empirikus kutatás is talált valamilyen szintű empirikus együtt járást a médiafogyasztás/médiaváltozók és a biotechnológiák lakossági percepciója között ezekben az országokban (Bauer, 2005; Bonfadelli, Dahinden, & Leonarz, 2002; Ho, Brossard, & Scheufele, 2008; Hornig Priest, 1994; Liu & Priest, 2009; Nisbet & Goidel, 2007; Wagner & Kronberger, 2001; Wagner, Kronberger, & Seifert, 2002). Kérdés ugyanakkor, hogy a médiatartalom mennyiben tud erőforrásként jelen lenni a lakosság diskurzusaiban Magyarországon. Hazánkban ezek a témakörök nem szerepeltek a média napirendjén kiemelt témaként és nem annyira hangsúlyos téma a társadalmi nyilvánosságban, mint a nyugati országokban. Elemzésünkkel a *Science in Society* kutatások médiahatást vizsgáló irányához kívántunk hozzájárulni, egy olyan társadalomra fókuszálva, ahol a biotechnológiák mediaképe és a lakossági vélekedése ezek kapcsán még lényegében feltáratlan terület. Egyik nívója a kutatásnak, hogy a médiahatást a korábbi külföldi kutatásoktól jelentősen eltérő közegben, eltérő peremfeltételek között vizsgálja. Újdonság a kutatás elemzési módja is. A kutatás azáltal is hozzájárult a médiahatást empirikusan megragadni kívánó nemzetközi szakirodalomhoz, hogy az *effects in use* perspektívát alkalmazta, melyet más kutatások eddig nem alkalmaztak szisztematikus módon kidolgozva a témakörhöz kapcsolódóan (*effects in use* perspektíva kifejtését lásd elméleti részben). A kutatás új módjait fejlesztette ki a *media effects in use* perspektíva empirikus megragadásának. További újdonság, hogy sok külföldi kutatás elit politikai lapok vizsgálatára koncentrált a biotechnológiák mediaképe elemzésekor, míg jelen kutatásban a bulvárlapok is bekerültek a mintába. Ennek jelentősége, hogy a különböző jellegű lapok különböző szegmenseit érhetik el a közönségnek és különböző jellegű híreket tartalmazhatnak, amelyek eltérő reakciókat válthatnak ki a közönség tagjaiból.

A vizsgált biotechnológiák a világban és Magyarországon

Őssejtkutatás/terápia

Számos országban, például az Egyesült Államokban, Nagy Britanniában, Németországban, Brazíliában, Hollandiában és Olaszországban Italy (Gaskell et al., 2006; Gottweis, 2002; Kirejczyk, 2008; Reis, 2008), számottevő társadalmi vitára került sor az embriókból nyert őssejteket használó kutatások etikai vonatkozásairól. Magyarországon a kutatás által vizsgált időszakban (2006 május és 2008 október között) és azt megelőzően sem folyt erről jelentős nyilvános vita.

Hazánkban jelenleg egyaránt folynak kutatások az őssejtek lehetséges orvosi felhasználásairól, illetve egyes betegségeknel terápiás eszközként is alkalmazzák a technológiát. A vizsgálatokat elsősorban felnőtt őssejteken (vagyis nem embriókból nyert őssejteken) végzik; embrionális őssejtkutatás kizárólag külföldről importált őssejtvonalakon végezhető, hiszen a szabályozás tiltja az embrionális őssejtvonalak hazai létrehozását, amely az embrió feláldozásával jár a jelenleg elterjedt módszerek esetében. Terápiás célra csak felnőtt őssejteket használnak Magyarországon. Elsősorban csontvelő átültetéseknel alkalmazzák az eljárást, valamint egyes autoimmun betegségeknel a vérképzés elősegítése érdekében. A magyarországi Egészségügyi Tudományos Tanács álláspontja szerint az orvostudományi kutatások közül a legígéretesebbek közé tartoznak az őssejtkutatások.

Génmódosított növények

A génmódosítás esetében egy olyan technológiáról van szó, amelyet a természetben a világ számos területén alkalmaznak és ezeknek a területeknek a kiterjedtsége egyre növekszik. A technológia körül egyes országokban nagy viták zajlanak: a támogatók az előnyöket hangoztatják, miközben az ellenzők a technológiához kapcsolódó kockázatokra fektetik a hangsúlyt (Shineha & Kato, 2009).

Hazánkban a parlamenti pártok egységesen ellenezték a genetikailag módosított MON810 kukorica magyarországi termesztését, de a vizsgált időszakban ez nem definiálódott hangsúlyos belföldi politikai témának. Kutatásunk időpontjában (valamint a mai napig is) Magyarországon tilos volt kereskedelmi forgalomba hozatal céljából génmódosított növények termesztése. A témával foglalkozó magyar civil szervezetek jelentős része szintén a termesztés ellen foglalt állást, emellett a 2005-ös és 2010-es Eurobarometer felmérések szerint a magyar közvélemény sem támogatja a génmódosított növények termesztését, negatívan vélekedtek a kérdésről (Gaskell et al., 2006; Gaskell et al., 2010). A hazai tudósok megosztottak a kérdéskörben.

Miközben a génmódosított növények termesztése hazánkban nem engedélyezett, a magyar fogyasztók is tipikusan esznek olyan élelmiszereket, amelyekben van bizonyos szintű génmódosított növényi tartalom. A 0.9 százaléknál több GMO-t tartalmazó élelmiszereket címkézni kell, és míg lényegében a boltokban nincsenek címkézett termékek, sok címkézetlen termék tartalmaz bizonyos szintű génmódosított anyagmennyiséget – egyes esetekben még akár a 0.9 százalékos határnál is nagyobb mértékben. Az állatok, amelyeknek a húsát hazánkban megesszük, kaphatnak génmódosított takarmányt, és utána ezeket a hústermékeket nem kell címkézni (Kasza & Lakner, 2012).

Adatok és módszerek

1. témakör: Őssejtkutatás/őssejtterápia médiamegjelenése és lakossági percepciója

Médiaelemzés: Az őssejtek médiamegjelenését 2006 május 1-je és 2008 október 31-a közötti időszakban a két legolvasottabb politikai napilapban (Népszabadság, Magyar Nemzet) és a két legolvasottabb bulvárlapban (Blikk, Bors) vizsgáltuk. (Bizonyos elemzésekhez bevontuk a

szintén nagyon sokak által olvasott Nemzeti Sportot is az elemzendő lapok közé, amely tartalmazott néhány cikket a témában, de a zárójelentésben kihagyjuk). A médiaelemzés végpontját úgy határoztuk meg, hogy az a fókuszcsoporthoz kivitelezésének idejére essen; a médiaelemzésnek ugyanis fontos szerepe volt a közönség tagjait érő médiahatás feltérképezésében. Azok a cikkek kerültek elemzésre, melyekben az összejt kifejezés valamely formája szerepelt. 321 cikk tette ki a kutatási anyagot. Kvantitatív tartalomelemzés és kiegészítő kvalitatív szövegelemzés készült ezekről.

Fókuszcsoporthoz vizsgálat: 2008 októberében és novemberében nyolc fókuszcsoporthoz beszélgetést (a módszerről lásd Vicsek 2006) tartottunk. A különböző csoportok résztvevői eltérő társadalmi rétegeket képviseltek, különbségek voltak kor, iskolázottság, gazdasági státusz, hivatás és munkaerő piaci aktivitás (tanuló/dolgozó/nyugdíjas/munkanélküli) tekintetében. Az alkalmazott vezérfonal első fele megegyezett egy korábbi brit kutatás vezérfonalával (Hughes, Kitzinger, & Murdock, 2008; Kitzinger, 2008), hogy az eredményeinket össze lehessen vetni a brit kutatás eredményeivel. A fókuszcsoporthoz moderátoraként hasonló stratégiát követtem, mint a brit kutatás során a moderátor. Hagytam, hogy először a résztvevők beszéljenek részletesen a téma különböző aspektusairól – akár úgy is, hogy közben téves információkat hangoztattak. Ezután lépésenként információkat adtam nekik, és megvizsgáltam, hogyan beszélnek a témakörrel azt követően. Ezzel a módszerrel ahelyett, hogy rögtön a résztvevők tudományos tényekre vonatkozó reakcióiról kaptunk volna információt, betekintést nyerhettünk a már létező asszociációikba, ismereteikbe. Mivel a csoportokban szinte egyáltalán nem került szóba az embriókon végzett összejtkutatás (csak a felnőtt összejteket említették), ezt a témát moderátorként én vettem fel, miután számos más kérdést már kimerítően tárgyaltak a résztvevők. Az embriók megemlítése előtt és után is megkértem a résztvevőket, hogy fejtsek ki véleményüket a lehetséges előnyökről valamint a hátrányokról/kockázatokról.

A fókuszcsoporthoz módszere, amely egyre inkább elfogadott a társadalomtudományban, számos olyan aspektust tesz a kutató által megfigyelhetővé médiahatás témakörében is, amelyet más módszerek nem (Vicsek, 2006). A fókuszcsoporthoz módszer lehetőséget nyújtott arra, hogy támogató vagy ellenző álláspontok statikus vizsgálata helyett azt is vizsgáljuk, miként értelmezik a témát a résztvevők egy beszélgetés során, valamint miként építik fel az összejtekről szóló érvelésüket. A fókuszcsoporthoz beszélgetésekről videofelvétel készült, a beszélgetés alapján pedig átirat. Majd az NVivo kvalitatív adatelemző szoftver használatával elemeztük őket.

Háttér tanulmányok a magyarországi kontextus feltárására: A kérdéskör magyarországi törvénykezési, szervezeti, kulturális, vallási, politikai stb. kontextusának feltárására szakértői interjúkra került sor, valamint a törvénykezés és honlapok kerültek elemzésre. A háttér tanulmányokra vonatkozóan részletesen nem közlünk a zárójelentésben eredményeket, csak néhány fontosabb tényezőt említettünk meg *A vizsgált biotechnológiák a világban és Magyarországon* részben.

2. témakör: Génmódosított növények médiamegjelenése és lakossági percepciója

Médiaelemzések: A génmódosított növények mediaképét a 2007. május 1. és 2009. október 31-i időszakban a két legolvasottabb politikai napilapban (Népszabadság, Magyar Nemzet), és a két legolvasottabb bulvárlapban vizsgáltuk (Blikk, Bors). A többlépcsős szelekciós eljárásnak megfelelően (ezek részleteiről lásd Vicsek 2012) 196 cikk került be a kutatási anyagba. Kvantitatív tartalomelemzés és kvalitatív adatelemzés készült.

Fókuszcsoporthoz vizsgálat: 2009 októberében és novemberében hét fókuszcsoporthoz került sor a génmódosított növényekre koncentrálna - hasonló minta kialakítási stratégiával, mint a

korábbi fázisban (diverzifikált minta, csoportok belül homogének, csoportok között eltérő összetétellel), és hasonló elemzési stratégiával.

Háttér tanulmányok a magyarországi kontextus feltárására: A kérdéskör magyarországi törvénykezési, szervezeti, politikai stb. kontextusának feltárására szakértői interjúkra került sor, valamint a törvénykezés és honlapok kerültek elemzésre.

A kutatás elméleti háttere

Kockázatok, kockázattársadalom

Az egyes technológiák kapcsán a jelenbeli előnyök és hátrányok mellett, hangsúlyosan foglalkoztunk a kutatás során a jövőbeni potenciális előnyökkel és kockázatokkal is. Fontos a jövőbeni kilátásokat is bevonni az elemzésbe, mivel a biotechnológiákat övező viták gyakran nem a jelen tudományos tényeire koncentrálnak, hanem inkább a jövőbeni kockázatokkal és előnyökkel kapcsolatos elképzelésekhez kapcsolódnak (Kitzinger & Williams, 2005). A kockázatok (és előnyök) témakörét szubjektivistá, szociológiai-antropológiai nézőpontból közelítjük meg. Ez ellentétben a formális-normatív paradigmával, nem technikai folyamatként írja le a kockázatok elemzését, hanem előtérbe helyezi azokat a társadalmi, politikai és kulturális folyamatokat, amelyek alakítják ezeket (Hornig, 1993).

A kutatás során figyelembe vettük a kockázatokkal társadalomelméleti szinten foglalkozó elképzeléseket is, mint például a kockázattársadalom és a késő-modernitás koncepcióját (Beck, 1992, 1999; Giddens, 1991; Inglehart, 1997).

A kockázatok valós jelenségek, de kutatásunk fókusza nem a veszélyek „valódisága” volt, hanem, hogy hogyan konstruálódnak meg a kockázatok a médiában, illetve a közönség körében (Hornig 1993). Rengeteg „valós” veszély vesz minket körül – mindegyikre nem is tudunk odafigyelni. Egyfajta prioritási sorrendet kell közöttük felállítanunk – és a sorrend felállításában nem feledkezhetünk meg a társadalmi és kulturális tényezők szerepéről (Douglas & Wildavsky, 1982).

Média és a közönség viszonya

A kutatás során támaszkodtam Gamson (1992) elképzelésére miszerint a média tartalmat erőforrásként érdemes értelmezni. Gamson felfogásában a médiahatás túlmutat az egyszerű inger- válasz modelleken, mint amilyen a lövedékelmélet volt. Ebben az effects-in-use perspektívában az tekinthető a médiahatás megnyilvánulásának, amikor az emberek beszélgetéseik során támaszkodnak a médiából szerzett információkra. Az eszköz/erőforrás metafora lehetővé teszi, hogy szem előtt tartsuk a médiahatás komplexitását, mindeközben figyelembe véve azt is, hogy az eszközök használatát befolyásoló egyik tényező az, hogy mennyire könnyen elérhetőek. Ez a perspektíva nem feltételezi azt, hogy a média determinálja a befogadó gondolkodását. A médián kívül egyéb beszélgetési erőforrások is megkülönböztethetőek, ilyen például a másoktól beszélgetések során származó információk, a személyes tapasztalat, stb.

A kutatás során építettem a framing kutatások elgondolásaira is: számos framing kutató hangsúlyozza, hogy a média a napirend kijelölő funkción túl is befolyásolhatja a közönségi diskurzusokat (Schuck & de Vreese, 2006). A kutatás során a társadalmi konstruktivistá szemléletet vettem alapul, miszerint az hírközlési „keretek” (frames): „szükségesek ahhoz, hogy lényegtelen és felismerhetetlen történések észrevehető eseményekké váljanak” (Scheufele, 1999: 106). A hírközlési keretek „a hírek alapvető jellegzetességei” Tuchman (1978, p. 193). A kereteket már számos módon definiálták (Entman, 1993; Gamson, 1992; Gitlin, 2003; Iyengar, 1991; Kitzinger, 2007; Scheufele &

Tewksbury, 2007). A framing kutatások fontos közös jellemzője, hogy a hírközlési kereteket az „információk koherens csomagjai”-nak tekintik (Schuck & de Vreese, 2006, p. 6) és nem szükségeses szerintük a keret minden jellemzőjének az egyidejű megjelenése, ahhoz, hogy az felismerhetővé váljon (Kitzinger, 2007).

A kutatás során egyes ügyekhez kapcsolódó kétpólusú értékelő hírközlési kereteket elemeztünk. Az értékelő keretek „az egyes politikai kérdéseket vagy helyzeteket pozitív vagy negatív színben tüntetik fel” (Schuck & de Vreese, 2006, p. 6).

Természetesen a framing hatások nem mindenhatóak: számos tényező mérsékelheti a médiahatást. Az, hogy milyen mértékben támaszkodnak a közönség tagjai a médiára, mint erőforrásra, témánként és fogyasztónként is különbözhet (Gamson, 1992). A szövegek és az aktív közönség között összetett interakció van a jelentésalkotás során (Gamson, 2001, p. x). Több szerző is arra hívja fel a figyelmet, hogy a médiából származó információ nem egy légüres térbe érkezik, hanem „találkozik” a befogadók előzetes meggyőződéseivel, valamint, hogy a közönség aktívan értelmezi a médiatartalmat és akár a preferált olvasattal ellentétes módon is „dekódolhatja” a médiaüzeneteket (Hall, 1980). Hornig Priest (1994) emellett azt is megállapította, hogy a közönség tagjai olyan témák értelmezése során, amelyről kevés tapasztalattal rendelkeznek – mint például egyes új technológiák -, támaszkodhatnak más témák kapcsán előzetesen meglévő tudásukra. Az előzetes tudás alapján akár analógiai érvelés segítségével fogalmazhatnak meg állításokat az új technológiákra vonatkozóan. Véleménye szerint a közönség sémái, a hírközlési keretekkel kölcsönhatásban befolyásolhatják azt, hogy az egyének miként értelmezik az új technológiákat.

Több szerző hangsúlyozza, hogy egy megfelelő tömegkommunikációs modell nemcsak egy hatásirányt vesz figyelembe, nem pusztán a média felől a laikus közönség felé irányuló hatásokat. Petts et al (2001) – felhasználván Bourdieu (1999) egyes elképzeléseit is – kockázatkommunikációs modelljükben a kommunikációs teret egy olyan erőterként konceptualizálják, ahol az egyes aktorok (kormányzati szervek, ellenzéki pártok, civil szervezetek, üzleti csoportok, szakértői közösségek) versenyeznek, hogy az eseményekről és az ügyekről az ő preferált nézetük kerüljön előtérbe, és hogy a közvélemény támogatását meg tudják szerezni. Ebben az interaktív modellben a lakosság tagjai nem pusztán befogadói a média információknak, hanem különféle interakciókban állnak más szereplőkkel. Például támogatnak bizonyos politikai szereplőket, akik a preferált nézetüket szeretnék a médiába bejutatni. A főbb aktorok egyes esetekben tudják a nézeteiket direktben a lakosság tagjainak kommunikálni (például, amikor postán küldenek információt), de sokszor a médiára kell támaszkodniuk, mint közvetítőre – tehát ebben az interaktív modellben is kardinális marad a média szerepe.

Eredmények

Az alábbiakban egy rövid összefoglalást közölünk egyes eredményeinknek. A zárójelentések terjedelmi korlátai miatt nincs mód az eredmények egy olyan részletes prezentációjára, amelyik megfelelően visszaadná a kvalitatív elemzések mélységeit, részleteit, árnyalatait – ezek azonban a folyóiratokban megjelent cikkeinkből zömében megismerhetőek.

Médiakép

Magyarországon a génmódosított növények témaköre és az összejték kérdésköre nem foglalt el hangsúlyos helyet a média reprezentációkban a vizsgált időszakokban. A két témakör közül a génmódosítás kérdésköre volt a kevésbé hangsúlyos a médiában. Ráadásul míg az összejték kérdéskör a média orgánumok egy szélesebb skáláján volt jelen (bulvárlapok és politikai lapok is) és többfajta hírtípusban (puha és kemény hírek), addig a génmódosítás témaköre kiszorult a bulvársajtóból, és lényegében kizárólagosan kemény hírként jelentkezett. (Kutatásunk során a tudományos és politikai híreket tekintettük kemény híreknek; míg az egy-

egy ember drámája köré szerveződő *human interest* történeteket, illetve a nem politikai témájú, hírességekkel foglalkozókat puha híreknek). Össejt témakörben gyakori hírtípus volt az egy-egy beteg drámáját bemutató puha hír, másik tipikus hírtípus a felfedezéseket tárgyaló kemény hírek voltak. Génmódosított növények esetében a leggyakoribb témák a különféle törvénykezési, szabályozási kérdéseket érintették.

Alapvetően különbözött, hogy milyen hírközlési keret volt a domináns a két kérdéskör tekintetében. Az össejt témakör esetében az ELŐNYÖK hírközlési keret volt az elsősorban domináns és a KOCKÁZATOK/HÁTRÁNYOK hírközlési keret radikálisan kisebb mértékben volt jelen. A génmódosított növények esetében a KOCKÁZAT keret volt jóval meghatározóbb, míg a TUDOMÁNYOS HALADÁS ÉS ELŐNYÖK keret csak az írások töredékében érvényesült. Ezek az eredmények összhangban vannak azokkal a feltételezésekkel, amelyek szerint a biotechnológia orvosi alkalmazásait gyakran pozitívabban mutatják be a médiában, mint a mezőgazdaságban történő hasznosításukat (Bauer, 2005).

Az eredmények értelmezéséhez fontos figyelembe venni, hogy a két biotechnológia esetében a médiaelemzés vizsgálati időszaka csak részben egyezik meg - mivel elsősorban nem a két biotechnológia összehasonlítása volt a cél. Médiaelemzéseinket úgy végeztük, hogy azok végpontja egybeessen az adott témában tartott fókuszcsoport sorozatokkal. Azonban a vizsgálati időszakra megállapított jellegzetességek nagyjából jellemzőek voltak a vizsgált időszakokon kívül is (még ha egyes időszakokban történt is némi változás – például 2009-es össejtbotrány idején több negatív hangvételű írás jelent meg, de az alapvetően pozitív médiamegjelenés éves szinten akkor is megmaradt az össejtek kapcsán. Illetve bár a génmódosított növények téma többnyire nagyon háttérbe szorult a médiában, volt időszak, amikor legalább néha címlapra került.)

Az *össejtekkel* kapcsolatban említett előnyök szinte mind a gyógyításhoz kapcsolódtak. A domináns hírközlési keretben az össejtkutatás illetve terápia gyakran úgy tűnt fel a magyar sajtóban, mint súlyos betegségekre vagy egészségkárosodásokra gyógyír, megoldás. Bizakodó álláspont jelent meg az össejtkutatás kapcsán. A jövőbeni lehetséges előnyöket úgy mutatták be, mint aminek bekövetkezése biztos, vagy legalábbis nagyon valószínű. A hátrányok és kockázatok nemcsak, hogy a cikkek jóval kisebb részében kerültek elő, de míg az előnyök mind egy témakörhöz kapcsolódtak – gyógyítás, - addig a lehetséges hátrányok bemutatása sokkal töredezettebb volt. A legtöbbször említett hátrány/kockázat az össejt terápia magas költsége volt. A cikkek egy csekély hányadában még a következő hátrányok/kockázatok szerepeltek: etikai kifogások, egészségügyi/biológiai kockázatok, visszaélések, embrió használatának ellentmondásossága, valamint bizonytalan fejlemények.

Génmódosított növények esetében a domináns KOCKÁZAT hírközlési keretben a génmódosításhoz kapcsolódó különböző kockázatokra és negatív aspektusokra helyezték a hangsúlyt. Ebben a hírközlési keretben a génmódosítást olyan technológiaként mutatták be, amelyet a magyar lakosság egyértelműen elutasít, bár egyes külföldi szervezetek rájuk kívánják kényszeríteni. Olyan technológiának festették le, amelyet eddig nem támasztottak alá kellő mennyiségű kutatási eredménnyel. Így nem lehet tudni, milyen hosszú távú következményekkel bír az emberi egészségre, az állatok életére, valamint a környezetre. Egy meghatározó ellenérv volt, hogy a génmódosított növények termesztése Magyarországon gazdaságilag nem megvalósítható. A cikkek a TUDOMÁNYOS HALADÁS ÉS ELŐNYÖK kereten belül a génmódosítás számos előnyét felvetették. A cikkek kis hányadában a génmódosítást, mint környezetbarát technológiai fejlődést kezelték, amely megoldást jelenthet az éhínségekre. Alkalmazása lehetőség a nemzeti agrárpiac előnyösebb versenypozícióba kerülésére a nemzetközi piacon. A termelők pedig magasabb profitot realizálhatnának, mert terményük rezisztensebb lenne a betegségekre illetve a rovarok kártevésére, és toleránsabbá válna a sók és víz hiányára. Mindkét hírközlési keretben ugyanakkor a GMO-k kérdése főként, mint ételminőségkérdés jelentkezett. Az előnyöket taglaló kerettel jellemezhető cikkek egy kisebb részében felmerült az is, hogy a GMO-k segíthetnek egyes betegségek gyógyításában, illetve a megfelelő üzemanyag előállításában.

A média különböző témák esetében eltérő mértékben funkcionálhat a diskurzus erőforrásként (Gamson 1992). A biotechnológia esetében a média szerepe kiemelten fontos lehet, hiszen elsőrendű információforrás jelenthet a laikus fogyasztók számára (Gaskell, Bauer, Allum, Lindsey, & Durant, 2001). A fókuszcsoporthoz tartozó résztvevők mindkét téma esetében a hírmédiát jelölték meg fő információforrásként. Egyéb beszélgetési erőforrásaik közé tartozott az analógiai sémák alkalmazása, logikai érvelés, az összejtek esetében a sci-fi filmek egyes tartalmaira hivatkozás, a génmódosított növények esetében a saját tapasztalatok az élelmiszerek ízével, kinézetével kapcsolatban. Beszélgetési erőforrásnak tekinthető az is, hogyha valamilyen információt másokkal történő beszélgetésekből tudnak meg ez emberek. A vizsgált témák esetében ugyanakkor nem volt jellemző, hogy erről a résztvevők másokkal beszélgettek volna. A fókuszcsoporthoz tartozó résztvevők beszámolóik alapján a hétköznapijaik során nem beszélgettek az összejtekről, kivéve azokat a ritka eseteket, ha ők vagy beszélgetőpartnerük érintett volt a kérdésben (például szüksége volt betegség miatt összejtkezelésre, köldökzsinórvér levételt fontolgattak, stb.). A génmódosított növények sem egy olyan téma, amiről a résztvevők másokkal beszélgetnének a hétköznapijaik során. Bár néhányan beszámolóik szerint folytattak beszélgetéseket általában véve az élelmiszerek „gyanús” jellemzőiről, élelmiszerbotrányokról, és arról a trendről, hogy az élelmiszerek íze „egyre romlik és romlik.”

Az összejt és a génmódosított növények témakörének esetében is több tényező volt, amelyik korlátozni látszott azt, hogy a média milyen mértékben működhet erőforrásként a laikus diskurzus számára. Az egyik ilyen tényező az érdeklődés hiánya a témák iránt, melynek következtében sokan nem követik nagy figyelemmel a génmódosítás témakörében megjelent híreket, valamint az összejtek kapcsán a tudományos felfedezéseket tálaló híreket.

Az összejtkutatás témakörében sokaknak inkább a puha hírek ragadták meg a figyelmét (ahol egy beteg drámájáról volt szó, akinek pénzre volt szüksége külföldi összejtkezelésekre). Ezek a hírek ugyanakkor nem tartalmaztak túl sok tudományos információt, kevés adat volt bennük magukról az összejtekről, összejtkezelésekről. Ugyanakkor, az összejtek kapcsán mind a kemény, mind a puha hírek hangsúlyozták a gyógyítás reményét, és az előnyöket már a tudományos felfedezéseket tárgyaló cikkek címében is többnyire szerepeltek (így ha valaki csak a cikk címét olvasta el, már akkor is hangsúlyos üzenetet kapott a gyógyítás kapcsán).

Bár a résztvevők számára a média kiemelten fontos információforrás volt, a tájékoztatásból szerzett információt gyakran csak homályosan tudták felidézni a résztvevők. Ha összevetjük a két témakör esetében hogyan működött a médiatartalom erőforrásként, megfigyelhetőek különbségek is. Az összejtek esetében a résztvevők meg tudták nevezni konkrét hírtípusokat, amelyek jelen voltak a médiában. Le tudták írni ezek főbb jellemzőit (és ezek lefedték a médiaelemzésünk által talált főbb típusokat), sőt egyes esetekben konkrét híreket is meg tudták nevezni (még ha a részleteiket már gyakran nem tudták felidézni). A génmódosított növények esetében sokan jellemző hírtípust sem tudtak felidézni, sőt konkrét hírt sem, amikor arra külön rákérdeztünk. Sokan arról a benyomásukról számoltak be, hogy a GMO-k média reprezentációja csekély volt és negatív, anélkül, hogy konkrét hírt tudtak volna említeni ezzel kapcsolatban. A beszélgetések későbbi fázisaiban ugyanakkor többen tudtak mobilizálni olyan információelemeket a GMO téma megvitatásakor, amelyek hírekből származtak. Össejtek esetében a hírek nagyobb mértékű felidézését okozhatta az, hogy a téma valamelyest inkább jelen volt a médiában, mint a GMO-k, illetve a két téma eltérő jellegű médiarepresentációja. A kutatás médiaelemzése kimutatta, hogy az összejtekkel kapcsolatos cikkek gyakran egy témára fókuszáltak, míg a GMO-k kapcsán sokszor nehéz volt fő témát megállapítani, gyakran több témát tárgyaltak a cikkek. Az események, amelyek kiváltották a GMO-s cikk megírását, gyakran nem voltak túl szenzációsak (állásfoglalások kiadása, EB döntései), és gyakran kisebb teret kaptak a cikkeken belül, mint a GMO-khoz kapcsolódó egyéb témák. A GMO-k esetében ráadásul nem volt olyan hírtípus, amelyik megragadta volna

a kutatási alanyok egy jelentős részének a figyelmét, szemben az őssejtekkel, ahol a a betegekről szóló puha hírek többeket foglalkoztattak.

A média nem jelentett olyan mértékben erőforrást a beszélgetésekhez, hogy a résztvevők sok dolgot tudjanak a témakörökről. Mindkét témakör esetében jellemzőek volt a hiányos ismeretek, és egyes esetekben a téves koncepciók. Az őssejtkutatás esetében sokan nem is tudtak róla, hogy embriókból is kinyerhető őssejt, illetve, hogy ennek során az embrió elpusztul a legelterjedtebb eljárások során (illetve, ami érdekes volt; később kiderült, hogy néhányan voltak, akik tudtak erről, de ők se hozták be az embrió kérdéskört a beszélgetésbe, amíg a moderátor azt nem említette). Génmódosított növények esetében volt egy olyan téves vélekedés, hogy a boltokban kapható „íztelen, de nagy és szép” gyümölcsök és zöldségek génmódosítottak. A résztvevőknek nehezen ment a beszélgetés a vizsgált témakörökről.

Az *őssejtkutatás/terápia* esetében azt találtuk, hogy a fókuszcsoportokon megjelenő vélemények, érvelések sok tekintetben tükrözték a médiumokban megjelenő domináns hírközlési keretet. Az előnyök nagy hangsúllyal jelentek meg a fókuszcsoportos beszélgetésekben. Minden csoportra jellemző volt, hogy a médiához hasonlóan az őssejtkutatásokat és terápiás alkalmazásukat a gyógyítással kapcsolták össze. A gyógyítás már a témához kapcsolódó első asszociációk során is felmerült, majd később akkor is, amikor a moderátor külön rákérdezett az előnyökre és a hátrányokra. Az őssejtkutatáshoz fűződő nagy reményeket mutatja, hogy sokszor úgy érveltek a résztvevők, hogy az őssejtkutatás segítségével lehetséges lesz majd súlyos és jelenleg gyógyíthatatlan betegségek meggyógyítása, illetve segíthet súlyos egészségi állapotok és fogyatékoságok esetében (ezek az érvek, - mint bemutattuk - jelentkeztek a médiában is). Mielőtt a moderátor felvetette az embrionális őssejtkutatás kérdéskörét, a résztvevők gyakran nem tudtak reagálni a hátrányokról és kockázatokról feltett kérdésekre. Ekkor még a résztvevők általában vagy csak egy negatív tényezőt említettek, vagy olyan is volt, aki úgy vélte, hogy nincsen hátránya. Az embrió kérdéskörének moderátori felvetése után könnyebbé vált a kockázatok megvitatása.

A legfőbb előny=gyógyítás, és legfőbb hátrány/kockázat=terápia magas ára megegyezett a média és a lakosság diskurzusaiban az őssejtkutatás/terápia kapcsán. Bár egyes résztvevők különböző analógiákat alkalmazva megfogalmazták olyan lehetséges jövőbeni kockázatokat is az őssejtkutatások és kezeléseik kapcsán, amelyek hiányoztak a média üzeneteiből, az is megfigyelhető volt, hogy sok szempont, amelyik hiányzott a médiából, kimaradt a laikusok diskurzusaiból is. Eredményeink tehát arra is rámutatnak, hogy a hírközlésben jelenlévő hiányok tükröződhetnek a közönség tagjainak diskurzusaiban.

Őssejtkutatásra vonatkozó kutatási eredményeink összevethetőek egy korábbi brit fókuszcsoportos kutatás eredményeivel. Amennyiben összehasonlítjuk az általunk kapott eredményeket a korábban Kitzinger és munkatársai (Hughes et al., 2008; Kitzinger, 2008) által végzett kutatások következtetéseivel, azt találjuk, hogy a két ország fókuszcsoportos beszélgetéseinek esetében meglévő különbségek és hasonlóságok sok tekintetben azokat a különbségeket és hasonlóságokat tükrözték vissza, amelyek a két ország hírközlési kereteiben is tapasztalhatóak. Mindkét ország esetében a beszélgetésekben visszaköszönt az az erős médiaüzenet, amely szerint az őssejteket a gyógyulással azonosították és hangsúlyozták, hogy az őssejtkutatás jelenti a követendő utat a súlyos betegségek gyógyításának irányába. Más tekintetben azonban a magyar és a brit résztvevők a legfőbb negatív aspektusnak, és ez is összhangban volt a két ország eltérő mediaképével. Míg a magyar csoportokban az elsődleges kétely (az embrió témájának moderátori felvetése előtt) a terápia magas költsége volt, addig az ár viszonylag marginalizált kockázatként jelent meg a brit csoportok diskurzusaiban. Amíg a brit csoportokban a leghangsúlyosabb negatív tényező az embrió bántalmazása volt, és a résztvevők azonnal összekapcsolták az őssejtkutatást különböző erkölcsi kérdésekkel, a magyar csoportok esetében azt láthattuk, hogy az embrió nem volt témája a spontán diskurzusoknak. Eredményeink arra utalnak, hogy a média domináns beállítottsága az előnyök és hátrányok kapcsán – egyéb tényezők mellett - befolyásolhatta a két országban lefolytatott spontán diskurzust a kutatási alanyok körében.

A *génmódosított növények* esetében nagyobb különbség volt a média diskurzus és a laikus diskurzus között a vizsgálatunk során, mint az összejtek esetében, de itt is elmondható volt, hogy számos hasonlóságot lehetett találni a média domináns hírközlési kerete és a csoportok diskurzusa között. A KOCKÁZAT hírközlési keret számos alapvető eleme jelen volt a résztvevők válaszaiban (mint például: GM növények élelmiszer témaként kezelése, középpontban a kockázatok, emberi egészségügyi kockázatok beazonosítása, mint egyik fő kockázat, a probléma forrásának külföldhöz/multinacionális cégekhez kapcsolása és ezek profit éhségének kritizálása, a kukorica képe, címkék egy részének használata, stb.) – még ha ezeket az elemeket gyakran homályosabban fogalmazták meg, vagy esetenként némileg módosított formában.

Különbségek is megfigyelhetőek voltak a laikusok téma konstrukciója és a GMO médiadiskurzus között. Ezek egy része, ahhoz kapcsolódott, hogy a résztvevők nem beszéltek a domináns hírközlési keret egyes elemeiről, vagy csak nagyon homályosan. Ezeknek a különbségeknek egy része feltételezhetően magyarázható azzal, hogy a téma nagyon háttérbe szorult a médiában, hogy dominánsan olyan hír formátumban jelent meg, amelyik sok médiafogyasztót hidegen hagy tudományos témák esetében; valamint a témakörnek, illetve egyes aspektusainak tulajdonított alacsony figyelemnek. A médiával ellentétben, nem jelentkezett például a természeti veszély kérdéskör a csoportokon – ennek egyik potenciális oka lehet a magyarok kisebb posztmaterális érdeklődése, amely miatt a hírek ilyen elemei esetleg kevésbé ragadták meg a kutatási alanyok figyelmét (Inglehart 1997).

A különbségek egy másik típusát azok az esetek tették ki, amikor a résztvevők a GMO téma olyan aspektusait hozták fel a beszélgetések során, amelyek hiányoztak a médiából, vagy marginálisak volt benne. Ezeket az aspektusokat gyakran más beszélgetési erőforrások alkalmazásának segítségével említették a résztvevők. Ilyen aspektushoz tartozott, hogy a GMO növények íztelenek lennének (erre a résztvevők saját boltbeli tapasztalataik alapján következtettek – mivel sokan azt gondolták a tömegtermelt zöldségek, gyümölcsök, amelyek kaphatóak a boltokban, genetikailag módosítottak, vagy legalábbis a GMO-k jellegzetességeikben ehhez lennének hasonlóak).

A lakosság fókuszcsoportjainkon résztvevő tagjai a csoportos beszélgetések során ugyanakkor gyakran ugyanarra a konklúzióra jutottak, mint a domináns média hírközlési keret: hogy a GM növények valamilyen “negatív” dolgok és kockázatosak.

A kutatási eredmények összegzése és következtetések

A kutatás, építve a framing megközelítésekre, az analógiai séma feldolgozás elméleteire, a beszélgetési erőforrások koncepciójára, illetve egyéb elméleti és empirikus munkákra, amelyek lakossági percepciók és a médiakép kapcsolódásait vizsgálták a *Science and Technology Studies* területén, azt tűzte ki célul, hogy árnyalt, gazdag és mély jellemzését nyújtsa a média szerepének a magyar lakossági konstrukciókban két biotechnológia téma esetében. A magyarországi kontextus speciális abból a szempontból, hogy ezek a témakörök a média napirendjén belül háttérbe szorultak, és nem képeztek egy annyira hangsúlyos témát a társadalmi nyilvánosságban, mint a nyugati országokban, amelyekre a korábbi kutatások koncentráltak.

A kapott eredmények, amelyek azt mutatják, hogy a domináns média hírközlési keret számos eleme jelen lehet a laikus diskurzusokban a biotechnológiák kapcsán konzisztensek a framing elméletekkel, valamint számos korábbi más országban, más társadalmi feltételek között végzett empirikus vizsgálattal (Bauer, 2005; Bonfadelli et al., 2002; Ho et al., 2008; Hornig Priest, 1994; Liu & Priest, 2009; Nisbet & Goidel, 2007; Wagner & Kronberger, 2001; Wagner et al., 2002). Eredményeink azt mutatják tehát, hogy még olyan társadalmi feltételek között is, amikor a médiában ugyan tárgyalásra kerül egy tudományos kérdéskör, csak nagymértékben háttérbe szorítva, a framing hatások potenciálisan érvényesülhetnek.

A kutatás bizonyos eredményei konzisztensek ugyanakkor azokkal az elméleti elképzelésekkel is, miszerint a közönség előzetesen meglévő sémái is „aktívan és önállóan” befolyásolhatják a hírbeszámolókat értelmezését (Hornig Priest, 1994: 177). Azt találtuk, hogy voltak a beszélgetések során felmerülő olyan kockázatok, aspektusok, amelyek hiányoztak a vizsgált kérdéssel foglalkozó cikkekből, például az analógiákon alapuló következtetések segítségével.

Fontos figyelembe venni azonban azt, hogy bár az analógiákon alapuló következtetés bizonyos mértékben szerepet játszott a kockázatok megfogalmazásában, korlátozott azon veszélyek köre, amelyre a laikus a média segítségével nélkül következtetni tud. Például, hasonlóan Kitzinger brit eredményeihez (Haran, Kitzinger, McNeil, & O'Riordan, 2008), a hazai fókuszcsoporthoz is azt találtuk, hogy a petesejtet adományozó nők (hormonkezelés miatti) potenciális egészségügyi kockázatai nem merültek fel a csoportok embrionális őssejtkutatásokról szóló beszélgetései során - valamint a téma hiányzott a médiából is. A génmódosított növények témakör esetében ehhez hasonlóan szintén azt találtam, hogy néhány aspektus, amelyik hiányzott a médiából vagy csak marginálisan jelentkezett, hiányzott a lakossági diskurzusokból is.

Az, hogy milyen információkkal rendelkezünk egy technológia kapcsán, kapcsolatban van azzal is, hogy milyen attitűdjeink képződhetnek vele kapcsolatban. Ha pl. a média nem ad olyan módon információt, hogy létezik embriót felhasználó őssejtkutatás, hogy a médiafogyasztók azt megjegyzzék - akkor az emberek egy része nem fog tudni ennek a létezéséről, tehát attitűdöket sem tudnak kialakítani vele szemben, hiszen nem tudnak róla, hogy létezik. A hazai sajtó ugyan beszámolt az embrionális őssejtkutatásról, de lényegében csak a kemény hírekben szerepelt a vizsgálati időszakban, és eleve az őssejtes cikkek töredéke említette csak az embrió kérdéskörét. A résztvevők spontán diskurzusában az embrió kérdésköre lényegében nem jelentkezett az őssejtkutatás kapcsán (az embrió akkor került csak szóba, amikor a moderátor „bedobta” az embrió témáját a beszélgetésekbe).

Az eredmények rámutatnak, hogy a hírközlésben jelenlévő hiányok tükröződhetnek a közönség tagjainak diskurzusában. A médiakép hiányosságai miatt sérülhet a laikusok ún. „tudományos állampolgársága” (Király 2007). A természettudományok társadalmi aspektusaival foglalkozó szakemberek és szakpolitikusok egy része immár egy ideje hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a társadalmak lakossága is bevonódjon a tudomány kérdéseibe, valamint, hogy fontos felkelteni a tudomány iránti fogékonyságukat és növelni az informáltságukat, hogy „tudományos állampolgárokká” váljanak.

A kutatási eredmények a „kockázat-társadalom” dilemmáival kapcsolatban is relevánsak (Beck, 1992, 1999). Beck (1992) megállapította, hogy a jelenlegi tudományos-technológiai vívmányoknak lehetnek olyan hatásai, amelyeket a szakértők sem tudnak előre megjósolni vagy befolyásolni. Úgy tartotta, hogy a polgárok „visszanyerhetik döntéseik feletti autonómiát”, amennyiben a technológiák lehetséges kockázatairól informálja őket a média (Beck, 1999: 71). Ebből a szempontból értékelve a hazai média szerepét, elmondható, hogy nem túl jól teljesített. Az őssejtkutatás esetében több olyan kockázatot is említettek szakemberek vagy civil szervezetek, amelyek hiányoztak az elemzett sajtóanyagból. (Például egyes őssejtkutatással foglalkozó szakemberek felvetették, hogy az embrionális őssejtekkel végzett kezelések rákos megbetegedés kialakulásához vezethetnek; a UK Human Genetics Alert nevű szervezet pedig, hogy a kutatások genetikai alapon történő diszkriminációhoz vezethetnek, stb). Eleve nem tárgyalta a média túl hangsúlyosan az őssejtek kérdéskörét. GMO-k esetében még kisebb mértékben foglalkozott a sajtó a témával. Ezen a kismennyiségű cikkmennyiségben belül, a GMO-khoz kapcsolódó sok olyan veszély szerepelt, amelyeket a civil szervezetek, vagy tudósok neveztek meg. Ugyanakkor, a GMO téma olyan mértékben háttérbe szorult a médiában, hogy az korlátozza, hogy milyen információkra tehet szert a lakosság, - különösen a bulvárlapokból, ahol lényegében alig jelentek meg cikkek a témakörhöz kapcsolódóan. A nyugati országokban a biotechnológiához kapcsolódó kockázatok inkább jelentkeznek a médiában. Igaz ott a politikai elit számára is ezek a kérdések hangsúlyosabb területként definiálódnak és a civil szervezetek és aktívabban

tevékenykednek ezeken a területeken, mint hazánkban. Így azokban az országokban a biotechnológiai kockázatok kapcsán kialakult egy nyilvános vita a társadalomban, míg ez hazánkban lényegében elmaradt.

Eredményeink arra is rámutatnak, hogy a különböző hírtípusoknak eltérő szerepe lehet a lakosság érdeklődésének felkeltésében a téma iránt. Hiába ír egy kockázatról a sajtó, ha azt olyan formában teszi, amely kevesek figyelmét ragadja meg. Eredményeink arra is felhívják a figyelmet, hogy hasznos lehet bevonni a biotechnológiák média megjelenésének elemzésébe a bulvárlapok tartalmait is.

Bár eredményeink egy része konzisztens a framing elméletekkel, amelyek a média befolyásoló hatását feltételezik; a média framing hatásai mellett, - az elméleti részben vázolt kockázatkommunikációs modellünknek megfelelően - más hatásmechanizmusok is okozhatják a laikus konstrukciók és a domináns média hírközlési keretek hasonlóságait. Egyes országokban előfordult, hogy a lakosság (illetve egyes szegmensei) jobban mobilizálódtak a biotechnológiai témák kapcsán a társadalmi vita egy korai fázisában. Ez befolyásolta, hogy a vita későbbi fázisában mi jelent meg a médiában a témakörrel kapcsolatban. Hazánkban nem volt jellemző, hogy a lakosságot annyira érdekelték volna ezek a kérdések, hogy nyomást gyakoroltak volna arra, hogy milyen hírközlési keretben jelenik meg később a téma a médiában (ezt szakértői interjúink is alátámasztják). A médiát megkerülő, civil szervezetek részéről történő közvetlen interakció a lakosság tagjaival szintén nem volt jellemző.

Egy másik potenciális ok a média domináns hírközlési keretezésének és a lakossági konstrukció hasonlóságaira, hogy a médiában szereplő egyes érvek hasonlóak lehetnek ahhoz, ahogy a magyarok intuitíven gondolkodnak ezekről a témáról anélkül, hogy ismernék a média reprezentáció részleteit. Főként a GMO téma esetében volt jellemző, hogy sokan nem tudták megragadni a média reprezentáció részleteit. Ugyanakkor, álláspontom szerint még azok számára is ebben a helyzetben a média által nyújtott kiinduló pontok fontosak lehetnek, mivel a közönség tagjait továbbgondolásra készíthetik. Elképzelhető, hogy miután a kiinduló orientációs pontokat, benyomásokat megadta számukra a média (pl. GMO esetében: GMO=élelmiszer ügy, GMO=negatív dolog), a lakosság egyes tagjai intuitíven ahhoz hasonlóan konstruálják meg a kérdéskört, ahogy a médiában szerepelt, anélkül, hogy részletesen ismernék a médiatartalmakat. Bár a GMO-t pártoló szakemberek valamilyen szinten próbálták megjeleníteni, hogy a GMO kérdés nem csak élelmiszerhez kapcsolódik, hanem a gyógyításhoz is (mivel speciális tápszerek lehet például létrehozni a segítségével), illetve az ipari felhasználáshoz is – a GMO-k ilyen jellegű felhasználásával foglalkozó hírek alig jelentkeztek a médiában – és a vizsgált kutatási alanyok is az élelmiszerekhez kapcsolták össze a kérdéskört.

Az, hogy az összejtutatást/kezeléseket gyógyítással kapcsolták össze a médiában és a vizsgált kutatási alanyok is, míg a GMO-kat az élelmiszerekkel – kihathat ezeknek a technológiáknak az eltérő értelmezésére. Ez arra is hat a két téma esetében, hogy hogyan mozgósítanak az emberek analógiai sémákat, retorikákat, tapasztalatokat valamint, hogy hogyan értékelik a bizonytalanságokat és a kockázatokat. Az összejtutatás és kezelés esetében a résztvevők zömmel úgy vélték, hogy érdemes vállalni a kockázatokat, mivel ezeket gyógyítással asszociálták, tudományos fejlődéssel, és sok esetben az összejteket gondolták az egyetlen lehetséges módnak, ahogy egyes súlyos betegségek gyógyíthatóak lennének. Ezzel szemben a GMO-k esetében elutasították a kockázatokat, úgy vélték nem érdemes vállalni a kockázatokat, és nem tartották egy szükségszerű fejlődésnek az élelmiszerek előállítására területén.

A kutatás egyik korlátja, hogy a médiának csak egy bizonyos szegmensét vizsgáltuk, azt is meghatározott időintervallumokban. Ugyanakkor vannak arra utaló jelek, hogy a két vizsgált téma kapcsán a tájékoztatás hasonló lehetett más médiumtípusok, mint például a televíziós csatornák esetében is (másodlagos médiaelemzéseink, valamint szakértői interjúk alapján).

A fókuszcsoportos eredmények értelmezésénél fontos figyelembe venni az általánosíthatósági korlátokat – ugyanakkor az a tény, hogy az egyes fókuszcsoportok összetétele egymástól jelentősen különbözött és mégis számos hasonlóság volt megfigyelhető a csoportos beszélgetésekben arra utal, hogy az eredményeknek lehet relevanciája a konkrét szituációkon túl is, amelyekben keletkeztek.

Saját publikációk a kutatási eredményekből

- Vicsek, Lilla (2012): “Gene-fouled or gene-improved?” Media framing of GM crops and food in Hungary, *New Genetics and Society* (2011. **impact factor: 1.027**), DOI:10.1080/14636778.2012.705513
- Vicsek Lilla – Bauer Zsófia (2012): Biotechnológiai kockázatok és előnyök a médiában és a közönség körében. *Médiakutató*, ősz.
- Vicsek Lilla (2012): Veszélyforrás vagy a tudományos haladás része? A génmódosított növények képe a magyar sajtóban. *Jel-Kép*, (elfogadva, megjelenés alatt).
- Vicsek Lilla (2011): Costs and benefits of stem cell research and treatment: media presentation and audience understanding in Hungary, *Science Communication* (2011-**es impakt faktor: 2.077**), 33 (3), 309-340.
- Vicsek, Lilla - Gergely, Júlia (2011): Media presentation and public understanding of stem cells and stem cell research in Hungary, *New Genetics and Society* (2011-**es impakt faktor:1.027**), 30 (1),1-26.

Saját publikációk a kutatás fókuszcsoportos módszertanához kapcsolódóan

- Vicsek, Lilla (2012): A New Look at the Role of Social Influence, Group Composition and Setting – Reconsidering the Typical Practise of Focus Groups. *Romanian Journal of Marketing*, 6 (1), 2-8.
- Vicsek Lilla (2010): Issues in the Analysis of Focus Groups: Generalisability, Quantifiability, Treatment of Context and Quotations. *The Qualitative Report*, 15 (1), 122-141. <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR15-1/vicsek.pdf>
- Vicsek Lilla (2008): Az általánosítás, a kvantifikáció, és a kontextuális elemzés problémái a fókuszcsoportok módszertanában. In: Balogh Péter - Dobos András - Forgách Attila - Nagy Beáta - Szűcs Anita (szerk.) *60 éves Közgáz. A Jubileumi Tudományos Konferencia alkalmából készült tanulmányok: Társadalomtudományi Kar*. Budapest: Aula kiadó.

A zárójelentésben hivatkozott irodalmak

- Bauer, M. W. (2005). Distinguishing Red and Green Biotechnology: Cultivation Effects of the Elite Press. *International Journal of Public Opinion Research*, 17(1), 63-89.
- Beck, U. (1992). *Risk society : towards a new modernity*. London ; Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- Beck, U. (1999). *World risk society*. Malden, MA: Polity Press.
- Bonfadelli, H., Dahinden, U., & Leonarz, M. (2002). Biotechnology in Switzerland: high on the public agenda, but only moderate support. *Public Understanding of Science*, 11(2), 113-130.
- Bourdieu, P. (1999). *On Television*. New York: New Press.
- Douglas, M., & Wildavsky. (1982). *Risk and culture : an essay on the selection of technical and environmental dangers*. Berkely: University of California Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing - toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- European Commission (2009): *Challenging Futures of Science in Society – Emerging trends and cutting-edge issues*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gamson, W. A. (1992). *Talking politics*. Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press.

- Gamson, W. A. (2001). Foreword. In S. D. Reese, O. H. Gandy & A. E. Grant (Eds.), *Framing public life : perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. x-xv). Mahwah, N.J Lawrence Erlbaum Associates.
- Gaskell, G., Allansdottir, A., Allum, N., Corchero, C., Fischler, C., Hampel, J., et al. (2006). *Europeans and biotechnology in 2005: Patterns and trends. Final Report on Eurobarometer 64.3*. Retrieved 24.2.2010., from http://ec.europa.eu/research/biosociety/pdf/eb_64_3_final_report_second_edition_july_06.pdf.
- Gaskell, G., Bauer, M. W., Allum, N. C., Lindsey, N., & Durant, J. (2001). United Kingdom: Spilling the beans on genes. In G. Gaskell & M. W. Bauer (Eds.), *Biotechnology 1996-2000: The years of controversy*. London:: Science Museum Publications.
- Gaskell, G., Stares, S., Allansdottir, A., Allum, N., Castro, P., Esmer, Y., et al. (2010). *Europeans and biotechnology in 2010. Winds of change?* . Retrieved 22.05.2012., from http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_341_winds_en.pdf.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Gitlin, T. (2003). *The whole world is watching : mass media in the making & unmaking of the New Left*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Gottweis, H. (2002). Stem cell policies in the United States and in Germany. *Policy Studies Journal*, 30(4), 444-469.
- Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In S. Hall (Ed.), *Culture, media, language : working papers in cultural studies, 1972-1980* (pp. 128-138). London Hutchinson
- Haran, J., Kitzinger, J., McNeil, M., & O'Riordan, K. (2008). *Human Cloning in the Media: from science fiction to science practice*. London: Routledge.
- Ho, S. S., Brossard, D., & Scheufele, D. A. (2008). Effects of Value Predispositions, Mass Media Use, and Knowledge on Public Attitudes Toward Embryonic Stem Cell Research. *International Journal of Public Opinion Research*, 20(2), 171-192.
- Hornig Priest, S. (1994). Structuring public debate on biotechnology. *Science Communication*, 16(2), 166-179.
- Hornig, S. (1993). Reading risk: public response to print media accounts of technological risk. *Public Understanding of Science*, 2(2), 95-109.
- Hughes, E., Kitzinger, J., & Murdock, G. (2008). *Media Discourses and Framing of Risk. Working Paper 27*. Retrieved 8.12.2009., from <http://www.cardiff.ac.uk/jomec/resources/KitzingerWkPaper27.pdf>.
- Inglehart, R. (1997). Modernization, Postmodernization and Changing Perceptions of Risk, , 7, 449-460. o. *International Review of Sociology*(7), 449-460.
- Iyengar, S. (1991). *Is anyone responsible? : how television frames political issues*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kasza, G., & Lakner, Z. (2012). Social Trenches in the GM Food Battlefield: Experiences of a Survey Series in Hungary. In P. Robbins (Ed.), *Exploring Central and Eastern Europe's Biotechnology Landscape*. New York: Springer.
- Király G. (2007): Democratization of Science and Technology in Europe. Participation of Citizens in a Post-national community. Ph.D. értekezés, Elte, Budapest.
- Kirejczyk, M. (2008). On Women, Egg Cells and Embryos Gender in the Regulatory Debates on Embryonic Research in the Netherlands. *European Journal of Womens Studies*, 15(4), 377-391.
- Kitzinger, J. (2007). Framing and frame analysis. In E. Devereux (Ed.), *Media studies: key issues and debates* (pp. 134-161). London: Sage.
- Kitzinger, J. (2008). *A Basic Overview of Findings from Focus Groups about Stem Cell Research*. Unpublished manuscript, Cardiff.
- Kitzinger, J., & Williams, C. (2005). Forecasting science futures: Legitimising hope and calming fears in the embryo stem cell debate. *Social Science & Medicine*, 61(3), 731-740.
- Liu, H., & Priest, S. (2009). Understanding public support for stem cell research: media communication, interpersonal communication and trust in key actors. *Public Understanding of Science*, 18(6), 704-718.
- Nisbet, M., & Goidel, R. K. (2007). Understanding citizen perceptions of science controversy: bridging the ethnographic survey research divide. *Public Understanding of Science*, 16(4), 421-440.
- Petts, J., Horlick-Jones, T., & Murdock, G. (2001). *Social amplification of risk: The media and the public. Contact Research Report*. Sudbury: HSE Books.
- Reis, P. (2008). How Brazilian and North American Newspapers Frame the Stem Cell Research Debate. *Science Communication*, 29(3), 316-334.
- Scheufele, D. A., & Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9-20.
- Schuck, A. R. T., & de Vreese, C. H. (2006). Between Risk and Opportunity. *European Journal of Communication*, 21(1), 5-32.
- Shineha, R., & Kato, K. (2009). Public engagement in Japanese policy-making: a history of the genetically modified organisms debate. *New Genetics and Society*, 28(2), 139-152.
- Tuchman, G. (1978). *Making news : a study in the construction of reality*. New York: Free Press.
- Vicsek Lilla (2006): Fókuszcsoport. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás. Budapest: Osiris kiadó.
- Vicsek, L. (2011). Costs and benefits of stem cell research and treatment: Media presentation and audience understanding in Hungary *Science Communication* 33(3).
- Vicsek, Lilla (2012): "Gene-fouled or gene-improved?" Media framing of GM crops and food in Hungary, *New Genetics and Society*, DOI:10.1080/14636778.2012.705513
- Wagner, W., & Kronberger, N. (2001). Killer tomatoes! Collective symbolic coping with biotechnology. In K. Deaux & G. Philogène (Eds.), *Representations of the social: bridging theoretical traditions* (pp. 147-164). Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- Wagner, W., Kronberger, N., & Seifert, F. (2002). Collective symbolic coping with new technology: Knowledge, images and public discourse. *British Journal of Social Psychology*, 41(3), 323-343.

